

#1 STORY BY EWIYOANG

Ikina ipwene pwan apesa kepesan Saipon. Kepesan soamon we amam, Agrupw, an noa pwigi Saipon. Ie ikepas igina nge a epwuguw ragiy. Nge kepesan Saipon na Spaion minne egomw ngani fanekei. Iwe ise giunei minne ra apesa fenganiy me soamon we amam. Pwe eiura pwe fanuw peon Saipon. Iwe Agrupw aiura pwe epwenenoa meoni pwe fanuwan. Iwe opwe pwigi meon Saipon wanoa nganei manna eno woan Marianas. Erhai rhoan fanuw we. Anoa pwigi efai goauroura wonofoarh saan, ruwrhai roaput apwigiwou reer. Iei minne ia pwigito remw pwe meon Saipon. Enganei erhai rhoan fanuw we, Spaion. Iwe aiura. One fanuwani.

Iwe anoa itta woai Saipon. Itan Saipon sapw ina minna itan, pwe Marianas. Iwe iy a aita ngani pwe Giuyamw, Luta, iwe Chinyoan iy eaita pwe Tinyoan. A aita ngani Saipan pwe Saipeon, esoar aremesan. Iwe enoa itta, feotagitiw wa we waan yoaroi Saipon. Iwe a pipinongei. Eiura pwe yor aremas. Nge saapw aremas pwe mani mane ka naiur re peigiwou...(following is unintelligible on the tape)...kei. Iwe aitinong woan, aitinong pwongini nippwong. Nge a pwigi arepwan we pwaniuw ngani waa we waan. Pwe fan anet. Nono, pwongini seig nge a sou me Saipon, pwe epwene itinong Satawal. Sou nong, nge a itinong anganir re Satawal pwe repwene itiwou. Ra pinoani wou Agrupw sai Satawal, iwe ra itiwou wonagini Saipon. Wonagwonag remoan nge ra kaiu imw, nge esan yor fanuw ne eito pwe iy rhag. Apwigipwigi e moanno noa imw iwe nge enoa itto waan

Giurhiun, erhai re Elato. Itto, ano weni fanuw. Nge anoa itiwou waan Faiunenoan erhai re Souk. Enoa itiwou Agrupw afasiu no weni fanuw. Iwe ano, nono nge a itiw rei soamon we woan Giuyamw. Pwe fanuw naan Guam, nge fanuwan worhoarh. Ew itt ittan ewenigag noa. Agrupw rhag minne ennaan aita ngani pwe Giuyamw. Ee Chamorro, fanuwan worhoarh minna. Iwe erosnoa pwe, fanuw na ano woan pwe a niirnoa aremesan, pwe ina re worhoarh aremas. Ese mwen pwe repwenoa woan ew fanuw nge esoar waa ne re feori pwe waar pwe man segiugkiune feoriun peiragin waa. Iwe a nono nge eitinong esa itinganino Giuyamw. Pwe emwagiut rhag me Saipon nge Satawal, itinong rhag pwoiupwog aremas nge eitiwou. Apwigi pwigi e a rhoarhoa noa Saipon, iwe nge pwigian Agrupw wou rhag aremas. Iwe ina rhoakomwu reno woai Saipon aremesan Giuyamw rhoa ssato rhag woai Saipon. Saapw fanuwer. Imwu raito no woai Saipon nge ra apaipai pwe fanuwer, nge saapw pwe fanuwai Satawal minmwu Saipon.

A tonong Elato, rhianir re Satawal. Tonong Lamotrek rhianir re Satawal. A tonong Woleai pwan rhianir re Satawal noan Saipon. A tonong noamwon Ulithi naan rhiani Satawal. A tonong Souk pwan rhinan rhag. Aita pwe fanuw ka soapota en, Unoun, Pisirarh, Unaniu. Ikina, ina igina reno e ina reiura Neoniwong. Rhoan fanuwai soapota e, re oasoa fenganii. Iwe rennaai noa itto rhoa mwu aremesan Marianas.

Pwe rennaan ito tonong woan nge re rosnoa igiwe pwe fanuwan worhoarh. Iwe re niir noa pwe rete itto woan fanuw. Iwe sipwe iura pwe aimwanienii, pwe iga iei kepas e irongorong ta me igiwe. Ie a epwuguw ragii. Rhoa ka ra memmanoa ra apessa pwe ien me ie kepesai Saipon, fanuwai Satawal Saipon. Yoa, nigiti pwe fanuwai Satawal pwe Agrupw epwigi, nge oanongan fanuw kena nge a fanuwer pwe rano woan. A fanuwer tanii noamwu netou, noamwe yeotiw pwe iga raseog woan fanuw na. Repwenoa agigkin woai Saipon, pwe yor giginnai Saipon. Pwe, Arepwan. Pwe re sagi arepwan ra pwaniuw ngani waa naan. Iwe ina minmwu ittan apinoamw naan.

Piyan Woanang. Ina piyan erhai re fanei, Satawal. Piyan an amann, pwe epwe sou noa woan ew fanuw. Nge esoar agigkineer re Marianas woan. Pwe re Satawal minne yor agigkineer.

Iwe aito wonotiw Agrupw, pwe a woastiw woai Saipon, iwe ano woan Galigal. Saapw iy rhag eno woan Galigal pwe iy me manna pwunuwan, ina re won woan Galigal. Ina minmwu si tottoron sipwe noa Saipon ren pwe sipwenoa pwepwaniuw pai na arh, sipwe giunei. Fanuw ne epwe rigo woan. Re Marianas komwu ra iukiura pwe fanuwer Saipon, fanuwer meiya, esoar fanuwer. Pwe irr esoar waar igiwe, rese gona Saipon. Esoar waar ne repwe pwigita raita tonong woai Saipon. Rese giugkiune feoriun waar pwe iga irr fanuwan worhoarh. Ina re nirnoa pwe re worhoarh aremas. Iwe ina minna kepesan, ina Agrupw esai fanuw naan pwe e rongorong kepesan pwe, re gangani pwe fanuw peon rhag, pwe esoar aremesan. Iy a tingoar pwe epwenenoa fanuwani. Iwe ina a pwigi oachoan, a nganei aremas naan.

Iwe iy a iura pwe onoa itta fanuwani Saipon. Iwe ina minna pwungun kepesan Saipon igiwe. Ise giunei are epwene wenigag ranne kei, nge imwu ina pwungiun pwe Agrupw ina e pwoiupwog sangi manna eito igei. Ina Spaion minmwu egomw ngani igei. Agrupw minna epwigi sangi Spaion pwe iga eno nge peon fanuw rhag. E chuwaiuw me reer re Spaion me woan Giuyamw. Iwe ina minmwu kepesan Saipon. Soamonnii Yoatonyoan minna eno woan Saipon, Agrupw.

Reppuang minne emwirir rhoan sain noan metewani woan igiwe. Pwe iwe a iugiunoa mwo nge iwe iy minwe apwan sugi sefani metewani woan. Repwe mimmiin aremas, are aremesan Guam minmwu re mwemwanieni, esoar ipiteer pwe rese weri Saipon, pwe remoat noa rhag woan Guam. Iwe iei minne kepesai Saipon. Esoar ne fanuwan pwe fanuwai Satawal minna. Fanuw kaan raito rhiani Satawal ren fanuwoniuw. Ramagiwou re Woleai, iga epiung nang na nangin, iwe ra maguou. Nenier re Souk me re Satawal ina Arepwan. Rese rhufengan nenier pwe rhoan fanuw ka soapota en reno me ew apinoam nge rhoan fanuw kei reno me ew pwuneeoi.

Awuwa arhigerhig rhoaka aw tittingoarto kepesan Saipon, nge iei kepas e ipwan gan rongorong me rer re mwoiwe. Ie a epwuguw rahi nge iei kepas e irongorong ta rhag me igiwe ee a iei, ie ia mwan. Issa pwangno, aparh mesai.

Iwe igiwe Reppuanglug a rhengiwou Saipon, aia foakon pwapwa woai Satawal. Pwe a oatoriwou kepesan igei Saipon, iwe apwan tonong kepesan Saipon remam. Aia pwapwa woan igei pwe aiura pwe emwamwai pwe re Saipon re giunei rhag mwirmwirin pai na amam, ina paiyan Agrupw.

Iwe re Chamorro resoap iura pwe fanuwer Saipon. Arr pwupwunuwto Saipon, yoa re pwupwunuwto nge resoapw iura pwe fanuwer. Pwe rese pwiigi noan meta. Pwe esoar minne repwegi ren. Rese pwiigi pwe re sai Saipon. Pwe rese feffanfan waa, iwe rese sai Saipon.

Iwe igiwe Reppuang apwan noa pwiigi nong kepesan Saipon iwe rhoapwut, mwan, wonigat, nge aia magin pwapwa.

Iwe igina apwai noa toto mwanian Piailug, aia pwan iseninong pwe rhiu mam pwe aia pwan pwapwa ren. Pwe iga erhai atei Satawal enoa nge rapwai noa atipwata kepesan fanuw na Saipon. Kaan re nachita nge rapwan itta giunei pwe, fanuwami Saipon ami re Satawal me rhoan fanuw komwu soapwota me fanuw komwu soapwotiw. Rapwan keer pwe igiwe Reppuang anoa sefan me e. Emwamwai pwe rapwai noa sefan sangi pai we arr. Re fanei reiura pwe arr pai iwe nge fanuw komwun rapwan nennoa woan Saipon pwe arr pwe rapwan aiteita pwe pwan arr rhag pwe ina paiyan soamon na etingoar Saipon pwe epwe fanuwani. Ina etingoarer re Spaion. Re Spaion minmwu re oasorhoananoa re Chamorro pwe iga re uworhoarh aremas. Wenmwoiun Sepan nge ino Angaur pwe i engang e iwe nge itan erhai mwan Jose erhai re Chamorro. Eganganiai pwe re uworhoarh aremas iwe nge ia angani pwe ifasiun rongorong pwe eno noan minne mwanian Agrupw. Pwe fanuw naan nge re worhoarh aremas. Wametaw ina pwin Agrupw. Iwe nge pwan rhinan ren ar sai Saipon. Re pwoiupwog aremas me Satawal nge repwoiupwog wou Saipon. Iwe ina, sino woan fanei, Satawal nge si giunei rhag fanuw na fanuwarh.

Aia pwan gan pwapwa ren mwanian Reppuanglug. Pwe anongan fanuw kena nge e ragiy wou igiwe epwe itiwou Sepan. Itiwou woan fanuw kena akkaw. A itiwou, itiwou woai Noangoiraw. A itiwou itiwou woai rhuk pwun we. Noanoa e iwe anoa min Minamitaito, iwe anoa Kinawa, mwagiut nge noa Sepan. Pwe ikkina metaw komwu fasiun an igiwe. Iwe rhoan Guam nge rese weri metaw kena, repwennaan weri igina iga ra tapwei waa fanuw nge noor igiwe nge rese weri metaw komwu an Agrupw.

Re Pisarah me Unoun, Unanu ikkina reno me woan ew apinoam nge re Souk me re Satawal woan ew apinoam iwe nge regan farag fengan. Pwe irr reito rer nge irr renoa rer noan nenier. Repwan pwupwunuw fengan, pwe Arepwan nge re pwupwunuw ta Tanapak nge ir repwan pwupwunuw tiw Arepwan. Iwe ra ew fengan rhag, pwe ra fanuwani fengani rhag Saipon.

Re Elato, Lamotrek, Woleai, ikkina repwai no Saipon. Ra fanuwani fengani Saipon nge esoar meta.

Enaan igina rhag minmwu re Chamorro kena rennaan angingi ren kepesan Saipon ne fanuwan. Nge igiwe nge esoar angingi.

Kaipiat apwan itinong woan fanei, aito aineo kepesan Saipon iwe rapwan angani. Iwe anoa itiwou anganir re Saipon. Iwe mani amwoiut re yaya ngani ka re rongorong kepesan fenapiy ka fanuwarh. Nge rhoaka ra pwupwunuw re Chamorro resa tepano, iga fitian arr pwurh pwe mani repwe iura pwe re Chamorro minne fanuwer Saipon. Nge rese giunei pwe fanuwarh girh woan fenapiy. Ie sipwenoa itiwou woai Saipon, sifaragin mwongo rheoi fetan rhag woan Saipon, pwe irr mwo re Saipon nge repwan giunei pwe awnoa umwuw to min pwe epwe itto wannaan, rhoapwut naan pwe epwe itto, igine regiunei pwe rhoapwuton pagiun worh. Re magwou rhapwuton Souk noa itiwou nonoa woan Saipon. Magwou rhapwuton Pisirarh me Unaniu me Unoun itiwou nonoa woai Saipon. Esoar minne sipwe annew me Saipon ren. Ie ra iyoakoamoa pwe sisoap itiwou, sisan giunei mwo, ie mwirmwirin Repuanguug rhag, nge esan yor mwo waa ne epwan itiwou. Iwe are yor ne eitiwou, iwe epwan tounap wou aremas noa nonoa woai Saipon. Irr aten sugun, ina reteorh iura pwe, sipwenoa Saipon nge sipwenoa ien. Nge repwenoa Saipon ranoa giut fetan aner pwe ina fanuwarh. Resoapw menaar aremesan Chamorro kena, esoar irr ngani Saipon. Giurhiun efoarh sain Elato, minna. Ina mani repwan rongorong pwe ese soa Saipon, iwe ra tapungiun, erhai me epwe noa teota woan pwe fanuwan. Ranoa itto nge a mwirin Agrupw pwe ano woai Saipon. Arepwan ina eitani Arepwan pwe pwanupwanun waa we waan Agrupw iwe re sagi arepwan pwaniuw ngani. Pwe re mesag pwe repwe riginoa nepwonopwonoi Saipon. Mwan an itto woai Saipon.

END OF TAPE 20 SIDE A

TAPE 20 SIDE B

#1 CONTINUED (STORY BY EWIYOANG)

Pialug imwu apwan itiwou woai Saipon iwe imwu apwan kekkepas woan Saipon pwe fanuwer re Satawal. Iwe siapwan mesaig pwe ina rapwan aisaning mwanian. Iy erhai aremas imwu eitiwou Saipon apwai noa anepenepa pwe fanuwer re Satawal Saipon.

Agrupw e apengani Satawal faan ruwou pwe e apiap aremas ngani Saipon. Iwe nge a itiw Guam pwe anoa angani aremas na Guam pwe a tounap noa aremas woai Saipon pwe a pwoiupwogto. Iwe iy manwe Guam aiura, iwe ina onoa feorinoa pwe fanuwoamw

pwe imwu esoar aremesan. Iwe iy minne egom ngani Saipon pwe etingoarei Spain pwe ina echuwaiuw me rer iwe ina a pwigi pwe fanuwan.

Iwe iga a maa iy Agrupw nge re fanei re sessai rhag Saipon mwirin an maa. Re itinong nge re itiwou woai Saipon. Iwe nge iwe ie ra kiau noa sai, iwe ie Reppuang minwe ennai sai pwe anoa apesa kepesan pai na paian Agrupw. Iwe eitiwou nge a aineo. Iwe ina eno woan Galigal. Iwe noa merhangiuw noa, esoar erhai ne epwe rhuwen itto, pwe iwe ata ra feori pwe nenien wur. Iwe Reppuang a anganir pwe resoap inaan pwe girh ina simena pwe fanuwai soamon na arh, ina eno e. Iwe enoa itinong waa na waai Reppuang ew pwapwa woan fanei. Pwe iga apwainoa sefan me Saipon nge a iu enai arr re fanei sa saii no Saipon. Iwe ina min mwu kepesai Saipon. Ew fanuw kena epwe noa atietito woai Saipon nge esoar ipiteer pwe esoar minne re chuwaiuw ngani. Fanei, Satawal minne epwe mwanienii iwe ennet reer. Pwe girh ina si tettapweto rhag minna ununun Agrupw me igiwe. Ina repwe maanoa kaan iwe nge ikka re nachita nge rapwan apesa pwe ina re pwai rongorong sangiir. Iwe reiura fanuwamam Saipon pwe Agrupw e chuwaiuw. Iwe ina epwai nono ew ragin nge rappwan apesa pwe iga re foaton rongorong ta kepesan aten fanei. Are ina pwe resa tepano iwe epwen moanoa kepesan Saipon pwe resoapw giuneino. Iwe nge ie awnono me awito apesata iwe siapwan apesa, minikena re maa noa re igiwe nge re fasiun akapesa. Pwe sifanuwan Saipon pwe sigechoau, soamonna amam. Sipwe iura pwe oanongan ainang ka woan fanei nge eno woai Saipon. Faiunenoan ina apwan itiwou, kaapwou aremas me woai Souk noa itiwou nonoa woai Saipon. Ina rhag rhoa komwu yor itteer me woai Saipon. Agrupw woan nge irr faan. Pwe ra ikkitiwou pwe ra tapwei wou pirhen wan Agrupw iga a sessai Saipon. Ise giunei are meta minne ra pwan aineo kepesan Saipon ren pwe sipwene pwan apesa. Ise giunei are yoor fitigugu nganir. Iwe nge ikkei minikka kepesan Saipon.

Minna itan Guam me ren Agrupw, Giuyamw. Pwe eitiwou nge e tam rhapwou. Iwe anoa nata me iteman waa we waan. Iwe ina a aita ngani Giuyamw. Iwe Luta, egiunei pwe enuta fanuw na. Iwe Tinian nge e aita ngani pwe Tinyoan. Saapw Chinyoan pwe Tinyoan. Pwe tinen anet. Ina minna eiura pwe Tinyoan. Iwe ina minna itan fanuw kena. Giuyamw pwe eworitw me woan emwan waa we waan. A niuwen itan fanuw na, pwe igiwe nge Marianas, pwe itan me reer re Spaion. Nge re Chamorro irr re worhoarh aremas igiwe. Ise giunei are re Spaion ra niir noa aremas kena re worhoarh iwe irr ra tonong fanuwani. Saipeon, pwe Agrupw e sai wou nge peon rhag fanuw, esoar aremesan. Iwe ina minna e gaiteit fanuw kena reen.

Iga enang Woleai iwe ra magwou Saipon pwe iga regiunei pwe fanuwan Satawal, iwe ina minna repwan itiwou ren iga renang. Iwe ina nepan minne rongorongoi kepesan Saipon me reer re mwouwe.

END TAPE 20 SIDE B